

но и личностные особенности, позиция (отношение) самого педагога, его способность проявлять творческую одаренность, а также уровень подготовки к психолого-педагогическому сопровождению одаренных детей.

Наиболее эффективным для всех участников педагогического процесса является, как показало исследование, диалогическое взаимодействие, стиль общения, ориентированный на общий творческий поиск. Благоприятная атмосфера педагогического и межличностного взаимодействия помогает качественной перестройке их личности, создает новые возможности для развития и выражения творческих потенций.

Ключевые слова: одаренность, творческая одаренность, креативность, педагогическое взаимодействие, творческая деятельность, одаренные школьники.

O. Korniyaka, O. Chudakova. Features of pedagogical interaction teacher with gifted children. – Article.

Summary. The article reveals the meaning of the giftedness and defines the psychological characteristics of a gifted child. It shows correlation between creativity as an actual personal trait and giftedness. The article reveals importance of pedagogical interaction between a teacher and gifted schoolchildren, the quality of which is affected not only by children's personal traits, but also by personal traits, a position (attitudes) of the teacher him/herself, his/her ability to show creative talent, as well as his/her readiness to support psychologically and pedagogically gifted children.

The performed research have shown that dialogic interactions are the most effective for all participants of the pedagogical process; it means such style of communication that is focused on a joint creative searches. The favorable atmosphere of pedagogical and interpersonal interactions between a teacher and gifted pupils contributes to a qualitative restructuring of their personality, creates new opportunities for their development and revealing of their creative potentials.

Key words: giftedness, creative talent, creativity, pedagogical interaction, creative activity, gifted pupils.

УДК 378. 017: 069.12: [37. 091. 12. 011. 3 – 051: 94

І. О. Кулик

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

Анотація. У статті характеризуються базові принципи щодо формування музейно-педагогічної компетентності. Автор аналізує дидактичні принципи та визначає основні умови щодо механізмів їх реалізації в музейному просторі.

Ключові слова: дидактичні принципи, музейно-педагогічна компетентність, музейний простір, механізми реалізації.

Розв'язання проблеми якості підготовки майбутнього вчителя залежить від того, наскільки своєчасно й адекватно заклади вищої освіти реагують на зміни, що відбуваються у суспільстві, наскільки ефективні й дидактично виправдані технології будуть вибрані щодо організації освітнього процесу. Специфіка професійної діяльності вчителя історії та суспільних дисциплін потребує залучення інноваційних ресурсів у процесі його фахової підготовки. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває впровадження музейно-педагогічної технології навчання, що дозволяє якісно формувати професійну компетентність. Використання ресурсів не лише освітніх установ, розширення освітнього простору з використанням культурно-освітніх можливостей музеїв – один з таких шляхів.

Сутність дидактичних принципів досліджували такі вчені, як М. Данилов, В. Загвязинський, Т. Львіна, М. Казанський, О. Куриш, Т. Назарова, М. Скаткін, В. Оконь, І. Підласий, А. Хуторської та ін. Культурно-освітню функцію музеїв досліджували науковці, які працюють у галузі музейної педагогіки за кордоном (Г. Брейс, О. Ванслова, Г. Гільмутдінова, Л. Краснокутська, Г. Ломунова, К. Патцвал, С. Троянська, Л. Шляхтіна, В. Хербст, М. Юхневич та ін.) і в Україні (Т. Белофастова, І. Вайнберг, Л. Вітенко, О. Влащенко, Л. Гайда, А. Кравченко, І. Ласкій, Н. Пусепліна та ін.). Дидактичні аспекти музейно-педагогічного

процесу проаналізовано в працях О. Караманова, Н. Карапузової, Р. Маньковської, Ю. Павленко, В. Снагощенко, Б. Столярова та ін. Проте проблема формування музейно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів історії та суспільних дисциплін мало вивчена в науковій літературі, що посилює актуальність досліджуваної проблеми.

Метою дослідження є аналіз сучасних дидактичних принципів формування музейно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя історії та обґрунтування педагогічних умов щодо механізмів їх реалізації в музейному просторі.

Слід зазначити, що в сучасній методиці викладання проблема формування музейно-педагогічної компетентності ще не зайняла належного місця. На думку Ю. Павленко, музейно-педагогічна компетентність – інтегративне особистісне утворення, сполучення теоретичних знань, практичних умінь, професійно значущих якостей та досвіду, що забезпечують готовність до здійснення музейно-педагогічної діяльності у школі [5, с. 8–9]. У нашому дослідженні поняття *музейно-педагогічна компетентність* ми визначаємо як гармонійне поєднання взаємопов'язаних компонентів: музейно-педагогічні знання, уміння, навички; способи педагогічної взаємодії; музейна культура; досвід педагогічної діяльності в музейному освітньому просторі.

Принцип (від лат. *principium* – начало, основа) визначається науковцями як 1) першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності [8, с. 519]. Активний аналіз проблеми в педагогіці розпочався у 70-ті роки ХХ ст. На сторінках науково-педагогічної літератури у 70-80-х рр. ХХ ст. розгорнулася широка дискусія щодо обґрунтування суттєвих ознак та класифікації принципів навчання. Проблему дидактичних принципів в різний спосіб намагалися розв'язати провідні науковці радянської школи: С. Архангельський, М. Богданович, І. Казанцев, О. Куриш, М. Махмутов, В. Онищук, І. Чередов та ін. Дидактичні принципи на той час визначали переважно як рекомендації, які скеровують педагогічну діяльність і навчальний процес в цілому, як засоби досягнення педагогічних цілей із урахуванням закономірностей і умов протікання навчально-виховного процесу, як систему загальних і принципово важливих орієнтирів, що визначають зміст, методи, організацію навчання і способи аналізу його результатів [1].

Аналіз літератури засвідчує, що науковці виділили суттєві ознаки поняття: 1) вихідні положення повинні визначати зміст, організаційні форми, методи процесу навчання; 2) ці положення мають зумовлюватися метою і закономірностями процесу навчання [4, с. 26]. О. Куриш обґрунтовує принципи навчання як вихідні положення, які визначають способи розв'язання суперечностей у навчанні відповідно до загальної освітньої мети та закономірностей навчання [4, с. 27].

На сьогодні існує цілісна науково обґрунтована система дидактичних принципів. Поняття принцип навчання в сучасній літературі тлумачиться як основні вихідні положення теорії навчання [3, с. 270].

Таким чином, принципи навчання – це вихідні керівні положення, які відображають найважливіші вимоги до взаємодії вчителя та учнів, взаємозумовлені закономірностями навчання й визначають всі структурні компоненти процесу навчання. У нашому дослідженні під дидактичними принципами розумітимемо систему основоположних вимог, якими потрібно керуватися при визначенні змісту, форм і методів навчання, які сприятимуть формуванню музейно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів історії та суспільних дисциплін.

Визначальними принципами у сучасній дидактиці, як свідчать праці науковців, є такі принципи навчання: науковості; систематичності та послідовності; свідомості; активності та самостійності; наочності; ґрунтовності; зв'язку навчання з практичною діяльністю (принцип зв'язку теорії з практикою); доступності навчання та врахування індивідуальних особливостей учнів; емоційності навчання [2, с. 26]. Цей перелік науковці систематично доповнюють, обґрунтовуючи базові принципи навчання для формування конкретної компетентності. Б. Столяров охарактеризував принципи педагогічної діяльності в музейному середовищі: єдність розвитку, виховання та навчання; принцип особистісної орієнтації, в основі якої лежить знання особистісних якостей суб'єкта, його ціннісних орієнтацій, духовних потреб, мотивів поведінки та діяльності і т.д.; принцип урахування індивідуальних та вікових особливостей; принцип розвитку особистості в дії (активної участі учнів в музейному освітньому процесі); принцип координації діяльності учасників музейно-педагогічного процесу (у системі координат: музейний педагог, музейний предмет, учні [7, с. 7].

В. Снагощенко розкрила наукові засади професійної підготовки майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки, які ґрунтуються на принципах послідовності, спадкоємності, міцності, активності й інтерактивності [6, с. 17].

Аналіз педагогічних праць дав нам змогу виділити дидактичні принципи навчання, які стали спрямовуючими положеннями у формуванні музейно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів історії та суспільних дисциплін.

Принцип наочності. В основі цього принципу – наукова закономірність про те, що ефективність пізнавальної діяльності залежить від залучення до процесу пізнання різних органів чуття. Найявні музейні експонати (предмети побуту, одяг, обладунки, символи влади тощо) надають змогу візуально відчувати історичну епоху, створюють символічний доступ у простір іншої культури для розуміння історичних подій, явищ, процесів. Необхідно використовувати музейні експонати для актуалізації чуттєвого досвіду здобувачів освіти як самостійне джерело інформації для створення уявлень про історичні факти, формування історичних понять, для конкретизації причинно-наслідкових зв'язків тощо. У музейному просторі студенти отримують відчуття присутності в історичному часі й просторі, що посилює їхнє розуміння історії. Усвідомлення фактів, сприйняття історичної інформації, осмислення просторових, хронологічних зв'язків, розуміння сутності понять, явищ, процесів відбувається ефективніше, коли гармонійно поєднуються словесні, практичні й наочні методи навчання. Доцільне використання предметної наочності сприяє розвитку абстрактного мислення, розумінню суті закономірностей історичного процесу.

Вимоги до реалізації принципу наочності: знання методики візуалізації знань, формування уміння використовувати потужний потенціал наочних засобів навчання в музейному просторі, розуміння механізмів стимуляції наочно-образного мислення студентів; конструювання взаємозв'язку наочно-предметних, аудіовізуальних, джерелознавчих засобів музейної педагогіки як невід'ємної складової частини музейно-освітнього середовища; гармонійне поєднання словесних, практичних та наочних методів навчання; включення всіх каналів сприйняття (чуттєвий, логіко-аналітичний, психомоторний).

Принцип науковості вимагає розкриття причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, подій, включення у зміст освіти науково перевірених знань. Унікальні можливості музею полягають у специфіці музейних предметів. Музейний простір наповнюють архівні матеріали, автентичні речі, аудіовізуальні засоби, що дають можливість у доступній формі розкрити наукові проблеми, їхню суть, зміст, перспективні шляхи розвитку. Міждисциплінарний характер музейної педагогіки передбачає інтеграцію наукових знань з музеєзнавства, культурології, історії, педагогіки, психології, філософії, мистецтва. Здатність музейних предметів бути доказами, аргументами історичних подій визначає дидактичну доцільність музейного ресурсу та особливість музейно-педагогічної діяльності для формування наукового світогляду. До проблемного кола музейної педагогіки входять: особливості здійснення навчального процесу в музеї (принципи, закономірності, форми, засоби, методи); знання методики музейно-педагогічної діяльності вчителя (її мети, змісту, методів, форм, особливостей сприйняття музейної інформації); музейно-педагогічні вміння (володіння змістом, засобами, формами, методами та прийомами педагогічної взаємодії в умовах музейного простору).

Реалізація принципу передбачає виконання вимог: знання останніх досягнень історичних дисциплін, музеєзнавства, педагогіки, психології, методики навчання історії; об'єктивне розкриття наукових фактів, понять засобами музейної педагогіки; формування дослідницьких умінь та навичок; створення проблемних ситуацій для вирішення дискусійних питань; організація в музейному просторі наукових диспутів, наукових конференцій з теоретико-практичного застосування музейно-педагогічної технології, врахування дидактичних аспектів у розробці музейних експозицій.

Принцип активності та самостійності у навчанні. Ефективність процесу навчання залежить від рівня активності й самостійності здобувача освіти. Суть цієї закономірності полягає в тому, що результати навчання залежать від характеру навчально-пізнавальної діяльності й рівня розвитку мотиваційної сфери. Процес оволодіння знаннями – це результат активної самостійної пізнавальної діяльності. Тому так важливо в навчальному процесі враховувати природне прагнення особистості до активної самостійної діяльності. У музейному просторі навчальні заняття дають змогу реалізувати численні міжпредметні зв'язки, вчать аналізувати, узагальнювати, розмірковувати, спостерігати, спілкуватися між собою, шукати і знаходити необхідну інформацію та розв'язувати навчальні проблеми.

Для реалізації принципу важливо дотримуватися певних правил: формувати пізнавальні мотиви навчання; створювати умови для самостійного поповнення професійних знань, вдосконалення професійних якостей; залучати до різних видів самостійного опрацювання навчального матеріалу під час організації фронтальних форм роботи (лекції-візуалізації, інтегровані лекції, навчальні екскурсії, семінарські та практичні заняття в музейному просторі; підготовці виставок; зустрічі з учасниками й свідками історичних подій) та індивідуальних (робота з документальними матеріалами архівів, участь у створенні

музейних експозицій, музейних проєктів, написання наукових робіт, створення презентацій, підготовка й проведення музейних уроків); сприяти зростанню потреби в саморозвитку, потреби постійно вчитися, самостійно набувати знання.

Принцип емоційності навчання, спрямований на розвиток внутрішніх мотивів учіння, передбачає формування у студентів позитивних емоцій, які відіграють роль внутрішньої спонукальної сили у навчальній діяльності. Емоції, на думку науковців, у навчальній діяльності відіграють роль внутрішньої спонукальної сили, виступають своєрідними регуляторами інтелектуальної діяльності. Тому важливо формувати позитивне ставлення до навчання. На нашу думку, найбільш ефективні в музейному просторі інтерактивні методи навчання. Успішність навчання зумовлюється почуттям упевненості учнів у своїх силах, прагненням подолати труднощі, стати успішним.

Принцип емоційності навчання у процесі формування музейно-педагогічної компетентності передбачає: знання методики релаксації, методики ефективних комунікацій, методики розвитку самовпевненості, формування ціннісних орієнтацій шляхом вироблення у майбутнього вчителя ціннісного ставлення до культурно-історичної спадщини.

Ми проаналізували найбільш ефективні дидактичні принципи для успішного формування музейно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів історії та суспільних дисциплін: наочності, науковості, свідомості й активності навчання, емоційності навчання. На нашу думку, специфіка використання дидактичних принципів у музейному просторі зумовлена такими базовими положеннями: музей – унікальний освітній простір, що має виняткові можливості щодо формування у здобувачів освіти емоційно-ціннісного ставлення до знань; надає можливість через контактування з музейними предметами перетворити психолого-педагогічний процес засвоєння знань у цілісне й інтегроване явище; музейне середовище забезпечує інтерактивний характер педагогічної взаємодії, сприяє формуванню соціальної активності майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельський С.И. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе. Москва : Высшая школа, 1976. 269 с.
2. Березюк О.С., Власенко О.М. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
4. Куриш О.Я. Про принципи навчання в школі. *Радянська школа*. 1980. № 9. С. 26–29.
5. Павленко Ю.Г. Музеї педагогічного профілю як фактор професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2008. 19 с.
6. Снагощенко В.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії : 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.
7. Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика. Москва : Высшая школа, 2004. 216 с.
8. Шинкарук В. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 800 с.

І. О. Кулик. Дидактические принципы формирования музейно-педагогической компетентности будущих учителей истории. – Статья.

Аннотация. В статье характеризуются базовые принципы по формированию музейно-педагогической компетентности. Автор анализирует дидактические принципы и определяет основные условия и механизмы их реализации в музейном пространстве.

Ключевые слова: дидактические принципы, музейно-педагогическая компетентность, музейное пространство, механизмы реализации.

I. Kulyk. The didactic principle of the formation of museum-pedagogical competence of future history teachers. – Article.

Summary. The article analyzes the basic principles for the formation of museum-pedagogical competence. The author analyzes the didactic principles and identifies the main measures for the mechanisms of their implementation in the museum space.

Key words: didactic principles, museum-pedagogical competence, museum space, mechanisms of realization.